

FIGYELŐ SZOLGÁLAT

Ebben a rovatban folyamatosan ismertetjük a könyvtártudománnyal és szakirodalmi dokumentációval foglalkozó szakkönyvek és külföldi szaklapok folyóiratszövegét, valamint közöljük az elkészült fordítások, az új műszaki segéd-könyvek, az új műszaki folyóiratok és az OMKDK-ban elkészült irodalomkutatók jegyzékét.

..o.o.

KÖNYVSZEMLE

13/K/67

002:025.4:001.815

SZLOVÁK HOZZÁJÁRULÁS A SZAKIRODALMI DOKUMENTÁCIÓ MONOGRAFIKUS IRODALMAHOZ. MAREK CIGÁNIK KÖNYVÉRŐL

CIGÁNIK, M.: Der Informationsfonds in Wissenschaft, Technik und Ökonomie. Berlin. Verlag Die Wirtschaft, 1967. 424 p.

Csehszlovákiában a dokumentáció és információ elméletének művelésére és gyakorlati feladatainak módszertani kidolgozására élénk és eredményes tevékenység folyik. Majd egy évtizede jelent már meg Jiri TOMAN könyve^{1/} a műszaki tájékoztatás felhasználásáról és a dokumentációs munka módszertanáról, amely a szakirodalmi információs munka gyakorlati módszereit, a dokumentációs technika eszközeit és berendezéseit foglalja össze, főleg a vállalati és intézeti tájékoztatási szervek szemszögéből és munkájának előmozdítására, gyakorlati céllal és ennek megfelelő hatékonysággal.

A már 1946-ban alapított prágai Műszaki Dokumentációs Központ, amely 1953-tól Műszaki és Gazdasági Információs Intézet /Ústav pro Technické a Ekonomické Informace = UTEIN/ elnevezéssel folytatta működését, s amelynek nevét 1966-tól "Tudományos, Műszaki és Gazdasági Információs Központ"-ra /Ústřední Vedeckých, Technických a Ekonomických Informací = UVTEI/ módosították, két évtizede ennek a

^{1/} TOMAN, J.: Využívání technických informací. Metody dokumentační práce. Praha, 1959. 359 p.

szervezett módszertani munkának is központi letéteményese. Számos kitűnő elméleti és gyakorlati információs szakembert nyert meg munkatársának, illetve adta meg a lehetőségét ilyen irányú képzettségüknek. 1962. óta módszertani folyóiratot ad ki /Metodika a Technika Informaci/, amelyben a dokumentáció és információ elméletének és gyakorlatának fejlődését az ország /tulnyomórészt az Intézet/ szakemberei rendszeresen elemzik, sőt alkotó tartalmu tanulmányaikkal előmozdítják. Az Intézet élen jár az információügy új irányzatainak kialakításában, amit talán legszembevetőbben a vezető szervek és káderek információs igényeinek vizsgálatára és kielégítésére 1965. november 23-26-án Prágában tartott szimpózium tanúsít.^{2/} Ennek az igen eredményes szimpóziumnak az Intézet nemcsak szervezésében szerzett érdemeket, hanem jórészt munkatársai és egyéb szakemberek nagy számban való közreműködésével az érdemi eredmények eléréséből is messzemenően kivette a részét. Ezt lehet tapasztalni az információügy más szocialista országokbeli tudományos rendezvényein is; az eredményesen közreműködők között a cseh szakemberek szinte minden alkalommal élen járnak.

Most a csehszlovákiai cseh szakemberek széles körébe, számos kisebb tanulmány és folyóiratcikk közreadása nyomán egy 33 szerzői iv terjedelmű monográfia előbb /1964/ szlovák^{3/}, majd /1967/ német nyelvű kiadásával telépett egy pozsonyi szerző is, Dr. Marek CIGÁNIK mérnök, a kábeltechnikával és a szigetelő anyagokkal foglalkozó bratislavai kutató intézet /Vyzkumny Ustav Kabelu a Izolatu/ információs szolgálatának vezetője, aki több mint másfél évtizede működik az intézeti szintű tudományos tájékoztatás területén. A német nyelvű kiadás szövegét az NDK dokumentációelméleti vezető tekintélye, Dr. Josef KOBLITZ rendezte sajtó alá és irt a műhöz néhány oldalas magvas előszót.

A mű tárgya a tudomány, a technika és a gazdaság információs bázisa és annak használata elsősorban irodalomkutatási célra, a vállalati /intézeti/ és ágazati tájékoztató munka területén. A könyvben feldolgozott ismeretek tehát Csehszlovákiában és az NDK-ban is, ahol a műszaki-gazdasági tájékoztatás döntően a vállalati és ágazati un. információs állomások munkájára épül, igen széles felhasználói kört érintenek, s nyilván ennek tudható be a német nyelvű kiadás megjelentetése is.

A feldolgozott tárgykör a Bevezetés-ből feltehetően a szakirodalomból meritett információk alapjaira /bázisára, fondjára/ vonatkozó ismereteknek rendszerbe foglalása kívánna lenni, minthogy a téma exponálásaként nemzetközi információs konferenciákról,

^{2/} A szimpózium anyagát ld.: Symposium a Ekonomických a Techniko-ekonomických Informacích pro Řídící Orgány a Vedoucí Kádry. Praha, 1966. UVTEI, 267 p.

^{3/} CIGÁNIK, M.: Vytváranie a využívanie fondu informácií vo vede, technike a ekonomike. Bratislava-Praha, 1964. 328 p.

VINITI-ről, dokumentációról, információtudományról, bibliográfiáról, könyvtárügyről szól, bár a fejezet végén a tudományos, technikai és gazdasági információk körét jelöli meg vizsgálódása tárgyául. Ez pedig kétségtelenül és nem jelentéktelenül szélesebb a csak a szakirodalomból merithető információknál.

Hazai szisztematikai vizsgálódásaink mai állása lehetővé teszi, hogy a természettudományok, a technika és a gazdasági élet számára szükséges információkat előbb két főcsoportra különítsük el, um. a gazdálkodó vagy kutató egységek un. 1. belső információira, amelyek az intézmény munkája során keletkeznek és 2. külső információkra, amelyeket az informálandó más helyről szerez be. Ez utóbbiak tartalmukra nézve a/ tudományosak, b/ műszakiak, c/ műszaki-gazdaságiak, d/ közgazdaságiak, e/ gazdasági-piaciak, f/ statisztikusak és g/ irányítás jellegűek /tervezésre, pénzügyekre, bankügyletekre, számvitelre stb. vonatkozóak/, formájukat tekintve pedig származhatnak α/ irott /nyomtatott/, β/ egyéb vizuális /kiállítás, bemutató/, δ/ auditív /szóbeli érintkezés, előadás, értekezlet, szimpózium, konferencia stb./ és ε/ audio-vizuális /film, TV/ forrásokból.

A szakirodalmi információk tartalmilag csak a 2. a/-d/ csoportot, formailag pedig a 2. α/ csoportot ölelik fel, s így az információs fond elnevezéssel különösen vállalati szinten megtévesztő akkor élni, ha lényegileg az említett szűkített területek információiról van szó. A könyvben helyenként találkozunk ugyan a 2. β/-δ/ információk forrásokkal is /bár rendszerint nem módszeres taglalással/, de a 2. e/-f/ csoport körébe eső információkra nézve csak egyes utalásokra bukkanhatunk, a 2. g/ csoport, végül az 1. főcsoport teljes anyagára pedig általában még utalásokat sem igen látunk. A legfőbb hiba mindenesetre az, hogy az információknak ezt a genealógiáját a könyv sehol sem vetíti az olvasó elé, s így elolvasása után mindent tudnia kell, ami információk gyűjtésére, rendszerezésére, felhasználására vonatkozik.

Az olvasónak ez a félreértése annál is inkább jogos, mert a könyv csak a záró 11. fejezetben adja meg az ott közölt értelmező szótárban az információs fond fogalmát, az előbb kifejtettek szerint ott is megtévesztően. Informationsfonds címszó alatt ugyanis ezt olvashatjuk: "Zusammenfassung aller Informationen zu einer bestimmten sachlichen Komplexität." A minden információra kiterjedő fogalmi jegynek a könyv tartalma szerinti információk fond-fogalom a mondotak szerint semmiképpen nem felel meg. A másik fogalmi jegyről: a tárgyi komplexitásról a 4. fejezetben ezt olvashatjuk: "Unter Grad der sachlichen Komplexität von Informationen verstehen wir den Umfang der erkannten sachlichen Beziehungen des jeweiligen Forschungsgegenstandes zu allen übrigen Gegenständen" /p.167/. Magán információn a szótár szerint olyan felismeréseket kell érteni, amelyekkel valamely kommunikációs eszköz segítségével hozzáférhetővé tesznek, és amelyeknek információk értékük van. Az információs érték pedig ugyancsak a szótár szerint az információknak az a képessége, amellyel információ iránti igényeket kielégíthetnek.

Mindebből látnivaló, hogy a könyv fogalmi nem mélyen alaposított és nem annyira tárgyi, mint inkább szubjektív ismerveken

nyugszanak. A tudományos-műszaki vagy gazdasági információ fogalmát véleményünk szerint ésszerűen csak az objektíven új ismeretre, nem pedig a tájékozatlan igénylő szubjektív igényére lehet és szabad alapítani, egyébként az információknak az eligazítás, felvilágosítás /Auskunft/ értelméhez jutunk el, aminek szintén meg lehet a szerepe és elhivatottsága, de nem a tudományos, sőt nem is a vállalati belső tájékoztatás területén, hanem azok részére, akik nem újat, számukra újként szeretnének végül is megismerni.^{4/}

Az információs fondnak a szerző legalább 7 fajtáját látszik megkülönböztetni, a könyv különböző helyein különböző elnevezésekkel. A szótár két fondot említ: az aktuális és a készenléti fondot. Az aktuális információs fond a teljesnek az a része, amely a felhasználó aktuális igényének tematikailag megfelel. A készenléti fond pedig a teljesnek az a része, amely a felhasználó jövő igényével várhatóan szakmailag azonos. Mindkét esetben ismét szubjektív ismérv a kategorizálás alapja, és emiatt is a fogalmi tagolás nem kizárólagos, azaz nem osztja fel dichotomikusan két részre a fogalmat, hanem csak két szektorát vetíti elé. Egyéb szektorokat a könyv egyéb helyein kell még keresnünk.

Ilyen a természetes információs fond, amin valamennyi információs forrás összességét érti, s így ez az egyetemes emberi tudás világméretű lecsapódása lenne /p. 338-339./. Felsorakozik mellé az alap-információs fond, amin bibliográfiai és könyvtári fondot ért /p.440./. A könyvtári fond, amin könyvtári katalógusokat kell feltehetően érteni /p.71./. A könyvfond /könyvállomány/ az előbbinek tényleges alapja /p.71./. A könyvtári különleges fond /p.308./ végül a könyvtárban lévő tényleges információs egységek /különle nyomatok, folyóiratcikkek, részművek, fordítások, fotokópiák/ összefoglaló kerete.

A különféle információs fondok kategóriáit még tovább színezik és minősítik a kutatási fondok /Recherchefonds/. Természetesen ezek is szektorokra bomlanak, és a feldolgozás technikája folytán a könyv különböző helyein mutatkoznak be. A klasszikus kutatási fond a közvetett /bibliográfiai vagy dokumentációs eszközökkel közvetített/ információknak összefoglalása tárgyi és források szerinti komplexitások szerint /p.79./. Ha ezek valamely intézmény, társadalmi csoport vagy személy tevékenységére irányulnak, speciális kutatási fondként, ha átfogóbb érdeklődési körűek, általános kutatási fondként jelölhetők /p.79./. A célirányított kutatási fond /gezielter Recherchefonds/ az általános kutatási fondból "saját törvényszerűségei szerint" /?/ készül /p.172./. Ismét más az operatív kutatási fond /p.241./, amin a szótár szerint az optimális retrospektivitás időszakára vonatkozó állományt kell érteni. Szó

^{4/}Vö. az információ fogalmáról POLZOVICS I.: Információszerzés, -feldolgozás és műszaki irodalmi dokumentáció. = A tudományos kutatások szervezése és módszerei. /Szerk. Szabó L./ Bp. 1965. Mernöki Továbbképző Intézet 4390.sz. p.345-388. közelebbről p.345-346.

van azután még folyó irodalmi fondról, amin lényegében folyóíratokat ért a szerző /p. 81./, retrospektív fondról, aminek a folyóíratok lezárt évfolyamait, valamint a referáló folyóíratokat, bibliográfiákat és katalógusokat minősíti /p.99./. Az optimális kutatási fond olyan célirányított információs állomány, amelyet optimális keresési szempontok szerint rendeztek /p.380./. Végül a mechanizált kutatási fond olyan bázis, amely a gépesített szelekciót lehetővé teszi /p.379./.

Ezekről a különféle "fond"-okról szól tehát a könyv. S hogy mit tár fel róluk, arra - a recenzio szűk keretei miatt - utaljanak a könyv egyes fejezetei. A Bevezetés után az 1. indító fejezet a tudomány, a technika és a gazdasági élet kölcsönhatásait tárgyalja mintegy 50 oldalon, a témához képest túl bőven. Itt esik szó a "szakirodalmi áradatról" és annak "exponenciális" növekedéséről /p.27-30./. Nem vehető zokon a szerzőtől, hogy szintén áldozatul esett a szakirodalom exponenciális fejlődését hirdető prognózisoknak és azok nyomán maga is tovább fűzte a téves kalkulációk sorát. A Library of Congress körültekintő analitikus statisztikai vizsgálatai napjainkra már kimutatták,^{5/} hogy szó sincs pl. 50 vagy éppen 100 ezer tudományos és műszaki folyóíratról a világon és ezeknek évi 8-15 %-os növekedési rátájáról - miként az exponenciális fejlődés matematikai kifejtői hirdették -, hanem legfeljebb 35 ezerrel, /e sorok írója a volumet 1960-ban számításokkal 20 ezerre becsülte és ma sem tartja többnek/^{6/}, a növekedést pedig majdnem kiegyenlíti a folyóíratok megszűnési aránya /említett számításaink évi 1-2 %-os növekedést vélelmeztek/. Viszont nem értékeli kellően a szerző a kutatási jelentések /p.68./ évi produkcióját /csak 100-200 ezerre teszi, holott maga az USA többet termel évente/, sem pedig növekedési rátáját /erről nem is szól/, holott valójában ez az a terület, ahol valóban rendkívüli mennyiségi fejlődéssel lehet számolni, /azaz itt esetleg szó lehet exponenciális fejlődésről, ha a ma még hiányzó évi világtermelési és növekedési adatok erre kellő alapot adnak/. Itt jegyezzük meg, hogy a kutatási jelentések az információs fondok építésében, nemkülönben az irodalomkutatási tevékenység során is jóformán teljesen elhanyagolt elbánást kapnak a könyvben, holott különösen kutatóintézeti szinten ezek képviselik az információk legbővebb és leghatékonyabb forrását.

A 2. fejezet az információ forrásairól szól, újabb 50 oldalon, a hatalmas ismeretanyaghoz képest meglehetősen felületesen és eléggé rendszertelenül. A 3. fejezet mintegy 40 oldalon az információs igények kielégítésének módjairól értekezik, de túlnyomórészt a

5/ GOTTSCHALK, Ch.M. - DESMOND, W.F.: World-wide census of scientific and technical serials. = American Documentation, 1963. júl. p.188-194.

6/ V8. POLZOVICS I.: Az elsődleges szakirodalom közreadási formáinak szervezési problémái. = OMKDK Évkönyv 1960. Bp. 1961. p.136-229, közelebből p.204-209.

visszakereső /irodalomkutatást kívánó/ igényekkel. Meglepő, hogy még a folyamatossá nevezett tájékoztatást /p.157-161./ is valójában olyan irodalomkutatáson nyugvó egyszeri tájékoztatásnak tekintti, amely a dokumentációs és bibliográfiai segédleteken túl a folyóiratok még le nem zárt legújabb évfolyamait is áttekinti, holott - legalább is intézeti szinten - évtizedek óta adnak kutatási témákra visszatérő időközönként /legalább havonta/ tájékoztatást a folyó irodalomból /mint ahogy a szerző intézetében is vannak ilyen témák és adnak is azokra folyamatos tájékoztatást, vö. p.320./, és ezt tekintik helyesen folyamatos tematikus információnak. Legújabbban pedig a referáló folyóiratok és egyéb rendszeres dokumentációs szolgáltatások mellett országos és világszinten pl. a szövegkörnyezet permutált indexeket lehet jellemzően folyamatos kutatási segédletnek minősíteni, nem is beszélve a most több helyen kísérleti bevezetés alatt álló szelektív információterjesztésről /Selective Dissemination of Information = SDI/. Előbbi a könyv a jövő fejlődéséről szóló fejezetben éppen csak megemlíti /p.367./, az utóbbiról azonban, úgy látszik, nincs értesülése.

A következő rövidebb 4. fejezet az információk feltárásának racionalizálásáról, lényegileg a célirányított kutatási fond szervezéséről és az ezt alátámasztó szakprofilu folyóiratállomány összeállításáról szól. Utóbbi során közli a kábeltechnika és a szigetelőanyagok legfontosabbnak ítélt folyóiratainak jegyzékét /p.178-189./. Nem válik a könyv szisztematikájának előnyére, hogy a fizika, a kémia és az elektrotechnika legfontosabb folyóiratainak jegyzékét viszont a 2.fejezet közli /p.84-98./. A majdnem 50 oldalra terjedő 5.fejezet az operatív kutatási fondokban alkalmazásra ajánlott osztályozási rendszerekről szól, köztük legbővebben a különféle országok szabadalmi osztályozásáról és az Egyetemes Tizedes Osztályozásról. Erősen hiányolható, hogy különösen kutatóintézeti szinten figyelembe jövő különféle tárgyszavas osztályozási rendszerek közül érdemben csak az uniterm rendszerrel foglalkozik. A koordinált indexelés más rendszerei említést sem kapnak. A könyvnek egyébként bizonyára alkotó hozzájárulása lehetett volna az információügy elméletéhez és gyakorlatához, ha a szerző foglalatosságának konkrét területére: a kábeltechnika és szigetelőanyagok tárgyköreire adott volna egy általa /ill. az intézet által/ kidolgozott osztályozási táblázatot /tezaurszt/.

A kb. 40 oldalra terjedő 6. fejezet az operatív kutatási fond képzésének részletezését tartalmazza. Sajnálatos módon itt is ismétlésekbe bocsátkozik az információk élettartamának elemzésével /p.243-245./, amit már az 1. fejezetben /p.32-35./ is tárgyalt. Az eddigieknél szűkebben dotált /20 old./ 7. fejezet az operatív kutatási fond saját feltáró munkával való kiegészítését, azaz azokat a teendőket mutatja be, amelyeket az információs szakintézmények kiinduló feladataknak kell, hogy tekintsenek, de amelyeket vállalati és intézeti dokumentációs szervek sem mellőzhetnek. Ez a tevékenység az információkat tartalmazó szakirodalmi közlemények folyamatos figyelemmel kísérése, kiválogatása, címleírása és tartalmi ismertetése. Ezen a téren a könyv közlései hiányosak, elnagyoltak és sok tekintetben tisztázatlanok. A szakirodalmi közlemények figyelemmel kísérésének és válogatásának teendőiről egyetlen szó sem esik /más

fejezetekben sem/, a címeirást illetően nem kapunk utmutatást a cím fordításának szempontjairól, az értelmező címről és variánsairól, a folyóiratcímek rövidítéséről, a kiegészítő bibliográfiai adatok felvételének részleteiről. Áttekinthetetlen a tartalmi feldolgozásról és változatairól szóló rész. KOBLITZ az előszóban szövé teszi, hogy a szerző a német /és tegyük hozzá a nemzetközileg is elterjedt/ terminológiától eltérően a referátumot annotációnak nevezi. Ez csak részben áll helyt, mert itt is és a könyv más részeiben is a szerző végülösen használja a két megjelölést anélkül, hogy közöttük megkülönböztetést tenne. Ugy tűnik mindenesetre: ha maga fogalmaz, annotációt mond referátum helyett, ha viszont forrásművek nyomán értekezik, a referátum kifejezést használja /vö. különösen p.287./.

A 8. fejezet lenne valójában a könyv alapvetően lényeges fejezete, amely a fondok irodalomkutatási célú felhasználásáról szól; erre mindössze 18 oldalt szán a könyv, holott itt lenne alkalma nemcsak leírni, hanem fejleszteni, alkotó jellegű kutatómunka folytatására, ill. bemutatására. Sajnos még a leíró részek sem teljeseek, nem olvashatunk a kutatás különféle módszereiről /pl. a hálbadomódszerű kutatás meg sincs említve, ami pedig kutatóintézeti szinten kedvelt és gyors eredményt biztosító módszer/. Ugyancsak hiányzik, illetve fogyatékos a kutatási eredmények feldolgozási típusainak és módszereinek a bemutatása és elemzése. Csak a szótárban szerepel pl. a szakirodalomkutatási tanulmány /Studienbericht/ típusa, ami pedig intézeti szinten a szakirodalomkutatás leghaladottabb és már évtizedek óta világszerte elterjedt műfaja.

A 9. fejezet mintegy összefoglalása lenne az eddigi közléseknek "információáramlás és irányítása" címmel kb. 30 oldalon, több elméleti jellegű, eddig nem említett következtetéssel is. A természetes és az operatív információs fond kategóriái itt visszatérő átfedésekkel újra megtárgyalásra kerülnek /p. 338-340, 342-348./. Végül a 10. érdemi zárófejezet "Az alkalmazott információtudomány múlt és jövő fejlődése" címen valójában Csehszlovákia dokumentációs szervezeteinek kialakulását és két évtizedes fejlődését mutatja be, és rövid prognózist adja a várható fejlődés irányainak, lényegileg szintén Csehszlovákiában, anélkül sajnos, hogy abban konkrét fejlődési követelmények és irányok határozottan kikristályosodnának. A könyvet 11. fejezetként majdnem 200 dokumentációs fogalomra összeállított szótár zárja le /p.369-386./, amely számos legalább is vitatható értelmezése ellenére - megítélésünk szerint - a könyv legpozitívabban értékelhető fejezete.

A könyv szerkesztési és feldolgozási módszere bőven él az egzakt tudományok eszközeivel. A számszerű adatok diagramokba, grafikonokba, táblázatokba foglalása előmozdítja a közölt tényyszerűségek áttekintését, képletek, modellek, folyamatábrák közreadása ugyancsak jó szolgálatot tesz a természettudományi módszerekben nevelkedett olvasóknak /a szövegközi grafikonok, modellek, ábrák száma 50, a táblázatoké 41/. Ugyanakkor a szöveg szerkesztése nem tart lépést a tudományos kézíratszerkesztés vagy éppen a dokumentációs szerkesztési munka rendszertani, tagolási, tömörség iránti és a közlési egységek kiemelése iránti követelményeivel. Mint már egyes helyeken példaképpen említettük, a szöveg közlései igen gyakran nem

a tárgyuknak megfelelő fejezetbe épültek, emiatt azután ugyanannak a tárgynak az újbóli napirendre kerülésével visszatérően lehet találkozni. A mondanivaló kifejtése általában mértéktelenül terjedős, mesterkélt elméleties és fölöslegesen tudományoskodó. Az egyes gondolatkörök megfelelő tagolása és tipográfiai kiemelése az alfejezeteken belül hiányzik, ami pedig az instruktív szövegközlésnek ma már - különösen a dokumentáció területén - helyesen felismert hatékony módszere.

Mindent egybevetve, a könyv a dokumentáció és információ egy aránylag széles tárgykörének /az információk visszakeresésének/ nem a legsikerültebb részletes monográfiája. Új eredményekkel nem igen gazdagítja a szakirodalmi dokumentáció elméletét vagy gyakorlatát, ezért elsősorban ismeretterjesztési /oktatási/ célokra jöhet - a tárgykört illetően - figyelembe /feldolgozási módszere viszont erre kevésbé teszi alkalmassá/. Fogyatékoságai ellenére is öröndetes, hogy két nyelven is megjelenhetett, ami az információ-ügy iránti érdeklődés fokozódásának szembetűnő bizonyítéka.

/Polzovics I./

14/K/67

025.177:027.7:681.327.4

A nem hagyományos dokumentumok a központi és a tanszéki könyvtárakban. Szerk. Móra László. Bp. OMKDK Soksz. 1967. 184 p. /Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára Módszertani Kiadványai. 6.sz./

A kiadvány a nem hagyományos dokumentumokat három főcsoportban tárgyalja:

1. műszaki kisnyomtatványok,
2. műszaki kéziratok,
3. audio-vizuális dokumentumok.

A főcsoportok után - függelékként - a nem hagyományos dokumentumok nyilvántartására gyakran használt kézi- és gépi lyukkártyarendszereket ismerteti. Végül - a jobb használhatóság érdekében - tárgymutató és idegen nyelvű /angol, német, orosz/ összefoglalók egészítik ki a kiadványt.

A nem hagyományos dokumentumok beszerzése, feldolgozása, nyilvántartása és tárolása a műszaki szakkönyvtárak komoly problémája. Feltétlenül helyes tehát, hogy a BMEKK a tanszéki könyvtárosok számára e problémakörrel hasznos kiadványt készített. A témát előzőleg az OMKDK már módszertani kiadványban és módszertani körlevélben feldolgozta. A jelenlegi összefoglalás jó gyakorlati javaslatokat és tanácsokat nyújt. Sajnos a gyakorlati tanácsok nem terjednek ki mindenre, s ez a kiadvány egyik jelentősebb hiányossága is, mert amíg a beszerzés, feldolgozás, nyilvántartás terén pontos és kimerítő információkat szolgáltat, addig a meglehetősen nagymennyiségű dokumentumcsoportok selejtezéséről, elavulásáról igen keveset mond,

holott a könyvtárakban a jelenlegi elhelyezési körülmények között ez nemcsak a nem hagyományos, hanem a hagyományos dokumentumok terén is igen nagy fontossága. A nem hagyományos dokumentumok óriási mennyisége és tartalmuk aránylag gyors elévülése miatt a selejte-zést feltétlenül - dokumentumtípusonként - részletesen kellett volna ismertetni.

A hanglemezeket és magnoszalagokat tárgyaló fejezet nem említi, hogy a nyelvtanuláson, ill. a nyelvoktatáson kívül mind szélesebb körben terjed el a szakfordítások magnoszalagokon való rögzítése. A könyvtárak az inkább auditív típusú szakemberek számára gyors és hathatós segítséget tudnak nyújtani a műszaki könyvtárakban tárolt és magnoszalagokon rögzített fordításokkal.

A kiadvány erőssége a szövegek közti ábra- és képanyag, amelyet még a gyakorlati példák sokasága is gazdagít, bár egy-egy példa nem a legyszerencsében illeszkedik a szöveghez. Például a 4.4 Illusztrációk, lapkivágások, grafikai plakátok című fejezet végén közölt példa nem a tanszéki könyvtárosoknak, hanem elsősorban a közművelődési könyvtárosoknak nyújthat segítséget a plakátok pontos címleírásához.

A fejezetek végén közölt bibliográfiák hasznos utbaigazítást adnak azok számára, akik egy-egy témát részletesebben akarnak tanulmányozni. Helyesebb lett volna a felsorolt dokumentumok terjedelmét is közölni és azokat valamilyen logikai vagy mechanikus sorrendben /pl. szerzői betűrend/ közölni.

A BMEKK és az OMKDK együttműködése keretében 500 példányban megjelentetett módszertani kiadvány nemcsak a műszaki egyetemi tanszéki könyvtárosoknak, hanem a más hálózatban működő könyvtárosoknak is komoly segítséget adhat a nem hagyományos dokumentumokkal kapcsolatos munkájukban.

/Terebessy Á./

15/K/67

801.31:801.4:519.1/.2

HERDAN, G.: The advanced theory of language as choice and chance. /A nyelvnek mint választásnak és véletlennek elmélete/ Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1966. 459 p.

A szerző statisztikus. A nyelv statisztikai aspektusával már több könyvben foglalkozott /"Language as Choice and Chance" 1956; "Type-Token Mathematics" 1960; "Calculus of Linguistic Observations" 1962/.

Ebben a könyvében az előbb felsorolt könyvekben tárgyalt kérdéseket foglalja egységbe; a nyelv kvantitatív elméletét kívánja megteremtteni. A könyv szerkezete:

1. A nyelv, mint véletlen jelenség I. - Statisztikai nyelvészet

Ebben a részben azt fejtegeti, hogy a kommunikáció résztvevői a jelentésük alapján választják ki a szavakat közleményeik létreho-

zásához. Minthogy a hangzás és jelentés között véletlenszerű a kapcsolat, az elemi egységek közleménybeli előfordulását a véletlen "szabályozza". A fonémák egyes nyelvekben tapasztalt gyakoriságát különféle táblázatokban foglalja össze, illetve idézi különféle szerzők műveiből.

2. A nyelv, mint választás I. - Szótár és stilus-statisztika

Egy adott kontextust illetően a közlemény létrehozójának a "választása" a döntő. Azonban a legkisebb korpuszban is ismétlődő szavak meglehetősen nagy mennyisége fordul elő. Ez a tény teszi lehetővé, hogy a közleményeket valószínűségi térnek tekinthessük, az előfordulási gyakoriságokat pedig valószínűségi változóknak. Különféle nyelvű szerzők különféle művein meghatározott gyakorisági listákon mutatja be ezeknek a valószínűségi változóknak az eloszlását és egyes jellemzőinek a meghatározását.

3. A nyelv, mint véletlen jelenség II. - A nyelv statisztikai univerzuma. A nyelvi strukturák optimális rendszerei

Az első fejezetben az önmagukban vett fonémák és szavak gyakorisági értékeinek meghatározásával és az ezekből lesűrhető következtetésekkel foglalkozott. Itt a kombinatorikus problémákat elemzi a nyelv különféle szintjein.

Vizsgálja az egyes fonémák feltételes valószínűségeit, azaz a fonémák előfordulásának valószínűségét egy vagy több más fonéma után, a szavak bizonyos helyein, különféle magán- és mássalhangzók együtt-előfordulását stb. Ezekre építve foglalkozik a szóhosszuság/fonémákban mérve/eloszlásának kérdéseivel és elemzi a klasszikus versmérték statisztikus vizsgálatának egyes aspektusait is.

Elemzi ezt a kérdéskört lexikai síkon is. A szemléltető anyag itt Szent Pál levelei: statisztikai karakterisztikák megállapításának lehetőségét vizsgálja, az egyéni stilus jellemzésére. Ezen a síkon megvizsgálja az elsődlegesen a fizikában alkalmazott kvantum-statisztika nyelvészeti alkalmazásának lehetőségét és hasznosságát is.

Ezekhez az elemzésekhez kapcsolódóan foglalkozik az információelmélet nyelvészeti alkalmazását érintő problémákkal és ismertet néhány eddigi vizsgálatot.

4. A nyelv, mint választás II. - A nyelvi dualitás

A második fejezetben a "választás" kérdését az önmagukban vett szavakra vonatkozóan vizsgálta. Itt a "jelentés" strukturáját vizsgálja - mint a "nyelv lexikai síkján fellelhető szolidáris rendszert". Ez nem tekinthető olyan statisztikai univerzumnak, mint amilyenről a 3. fejezetben szó volt. Ebből a szempontból a különféle oppozíciók a dominánsak. Ezek közül kell bizonyos alapvető oppozíciókat kiválasztani, amelyek elemzését fokozatosan finomítva közelíthetjük meg a szóbanforgó nyelvi univerzumot. Ennek előrebocsá-

tása után vizsgálja a nyelvben fellelhető dualitások egy részét.

5. Statisztika nyelvészeti szemináriumok számára

Ebben a fejezetben az alapvető statisztikai összefüggéseket és módszereket foglalja össze.

Valamennyi fejezetet az azt a témakört érintő bibliográfia zárja.

/Petőfi S.J./

sVs

FOLYÓIRATSZEMLE

103/67

001.815:002

Kézi indexelés. /Manual indexing/ = Information Retrieval Letter, Detroit, l.k. 12.sz. 1966.ápr. p.1-4.

A General Electric Company tájékoztatási osztályán dolgozó szakemberek 22 tájékoztatási központnak 61 kézi indexeléssel foglalkozó szakemberével folytattak megbeszéléseket és eredményeiket a jelen cikkben ismertetik.

Az indexeléssel mint szellemi /emberi/ tevékenységgel az irodalomban csak igen kevés dokumentum foglalkozik, ezek is - e cikkel ellentétben - főleg a gépi indexelés problémáit tárgyalják.

Az indexelés módjára vonatkozó megállapításokat a következőképpen lehet összefoglalni: behatóan a dokumentumnak csak az általános, áttekintő részét tanulmányozzák, bár az indexelő kifejezéseket a dokumentum bármely részéből vehetik; tezauruszokat és egyéb segédleteket használnak; az egész cikket rendszerint nem olvassák el; egy átlagos dokumentummal való foglalkozás ideje 13 perc.

Az indexeléssel foglalkozó szakemberek közül a legtöbbször középfokú vagy magasabb végzettsége van; biológus vagy vegyész; ismeri a különböző indexelési technikákat; gyors; kapcsolatokat tart a szakmai szervezetekkel; továbbképzésben vesz részt; ismeri a visszakeresés módszereit; ismeri a felhasználó igényeit; rendszerint nem erre a szakmára készül; naponta átlag 27 dokumentumot dolgoz fel; átlag 4 éve dolgozik a szakmában; az átlagos életkor 36 év; kb. 3 órát képes egyfolytában kifáradás nélkül dolgozni; saját tudásának mélysége határozza meg az indexelés mélységét; sokan ugyanakkor tartják munkájukat; egyesek a szerző, mások a felhasználó szempontjából vizsgálják a dokumentumot; sokan az összefoglalás a-